

“YERYÜZÜNÜN ETRAFINDAN EKŞİLTİLMESİ”: RA’D SÛRESİ 41. ÂYET ÜZERİNE BİR İNCELEME

Muhammet YILMAZ*

Öz

Bu makâlede, Ra'd sûresi (13)'nin nüzülü, konusu ve içeriği hakkında bilgi aktarıldıktan sonra makâlenin ana konusunu oluşturan Ra'd sûresi 41. âyetin i'rabı ve âyette geçen anahtar kelimelerin tahlili yapıldı. Âyette geçen “Yeryüzünün Etrafından Eksiltilmesi” ifadesinin maksudu, rivâyet ve dirâyet tefsirleriyle beraber tasavvufî yorumlar ışığında, 21. yüzyılın bilgi ve teknolojik verileri de göz önüne alınarak tespit edilmeye çalışıldı. Kısacası ilgili âyet; hakikî, mecâzî ve işârî anlamları yanında, gelişen süreçteki modern ilmin ulaştığı veriler de göz önüne alınarak değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Ra'd, Sûre, Yeryüzü, Eksiltme, Taraf.

The Topic “Substraction of the Earth’s Borders” : An Evaluation on Verses 41 of Ra’d Surah

Abstract

In this article, it was given information about topic, content and revelation reason of Rad surah, analysis of inflection, last vowels and key words of its 41st chapter were done. In the light of narrative, perceptive and mystical comments and scientific information that parallely were arised as 21st century technological developments, concerned chapter was investigated. All in all, besides real, metaphorical and allusive meanings, the chapter was taken into consideration the scientific facts of modern science were reached.

Keywords: Ra’d, Surah, Earth, Substraction, side.

Giriş

Kalplere nur, gönüllere şifâ, müminlere rahmet ve bütün insanlığa hidâyet olan Kur’ân-ı Kerîm’in anlamının her çağa, her nesle hitap etmesi ve yepyeni bilimsel verileri içerisinde barındırması onun mu’cizevî özelliklerinden bir tanesidir. Tıpkı göle atılan bir taş parçasının, düştüğü andan itibaren büyü-yerek etrafında çizdiği halkalar gibi Kur’an’ın anlamı genişlemekte ve zaman ilerledikçe ondan yeni mesajlar, tespitler, prensipler, mucizeler ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda müfessirler, asırlar boyu devam eden süreçte, Kur’an’da mevcut yüksek mânâ ve bilimsel verileri ortaya çıkarmak için çaba sarf etmişlerdir. Özellikle de, bilim ve teknolojinin hızla geliştiği çağımızda kozmik âlemden meydana gelen veya gelebilecek hârikulâde olaylara dair Kur’an’ın asırlar öncesinden yer verdiği tespit ve değerlendirmeler, düne nazaran daha çok ilgi çekmektedir.¹

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (muhammety53@hotmail.com)

1 Celal Kurca, *Kur’an ve Bilim*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1996, s. 34-35.

Bu durum, aynı zamanda İlmî (fennî) Tefsir'in² doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Emevîler zamanında ortaya çıkan, Abbasiler döneminde canlanan³ ve derli toplu bir görüş olarak Muhammed el-Gazâli (ö.193/809) döneminde yaygınlaşan bu tefsir hareketini ilk uygulayan Fahreddin er-Râzî (ö.606/1210)'dir. Sonrasında bu hareketin öncülüğünü Ebu'l Fadl el-Mursî (ö.655/1257) ve daha sonra Celâleddin es-Suyûtî (ö.911/1505) yapmıştır. Ancak, mîlâdî on ikinci asırdan on dokuzuncu asra kadar ilmî faaliyetlerdeki durgunluk tefsire de yansımış; Kâtip Çelebi (ö. 1657) ve Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1772) gibi bir kaç müfessir dışında eserlerinde ilmî tefsire yer veren olmamıştır.

Teknolojik gelişmelerin giderek arttığı 20. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde ise bu durgunluk sona ermiş; her İslâm âlimi bu ilme, eserlerinde yer vermiş; Kur'an'a bilimsel açıdan yaklaşarak İlmî Tefsiri bu yüzyılda müstakil bir tefsir ekolü haline gelmiştir. Hatta bu tefsir çeşidi, kısmen benimseyenler, şartlı benimseyenler ve karşı olanlar tarafından⁴ bile eserlerinde az veya çok kullanılmıştır.⁵ İlmî tefsir sahasında en meşhur müfessir, Tantavî Cevherî (ö.1870/1940)'dir. Onun yirmi altı ciltlik *el-Cevâhir fî tefsîri'l-Kur'an* isimli eseri, Müslümanları ilmî aksiyona sevk edici ve yönlendirici bir yapıya sahip olması bakımından Tefsir Tarihi içinde önemli bir yere sahiptir.⁶

Ra'd Sûresi Hakkında Kısa Bilgi

Ra'd sûresi, adını "gök gürültüsü" mânâsına gelen 13. âyetteki "Ra'd" kelimesinden almaktadır. Mushaftaki sıralamada on üçüncü, iniş sırasına göre

- 2 İlmî Tefsir: Kur'an-ı Kerîm ibârelerindeki ilmî ıstılahları tefsir eden ve o ibarelerden çeşitli ilmî/fennî görüşler çıkarmaya çalışan bir tefsir çeşididir (Celal Kırca, *Kur'an-ı Kerîm ve Modern İlimler*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1981, s. 51).
- 3 Mustafa Sadık er-Rafî, *İcazu'l-Kur'an ve'l-belağatu'n-nebeviyye*, Beyrût: Darü'l-kitâbi'l-Arabî, 1973, s. 120.
- 4 Söz konusu âyetle ilgili tefsirlerde yapılmış bilimsel yorumlara karşı her hangi bir red, tenkit veya eleştiri bulunmamaktadır. Ancak genel olarak, her hareket gibi, ilmî tefsir hareketinin de muhalifleri ve tenkitçileri olmuştur. Bu tenkitler günümüzde de devam etmektedir. Sistemli olarak bu tefsire ilk karşı çıkan Ebû İshak İbrahim b. Mûsa eş-Şâtûbî (ö.790/1388) ve onun takipçisi Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, bu eleştirisini lügat, belâgat ve îtikat açılarından yapmaktadırlar. Ortak olarak söylenen şudur: "Kur'an ne felsefe, ne tıp, ne de mühendislik kitabıdır. O'nun asıl ve insanî hedefi, hayatı ıslah etmek, hidâyeti ve Allah'a dönme yollarını göstermektir. Dolayısıyla, lügat ve nahiv bakımından hamledilmesi imkansız mânâları vererek ibâreleri zorlamak ve de değişme ihtimali olan ilmî nazariyelere dayandırmak suretiyle Kur'an'ı tefsir etmek doğru değildir" (İlmî tefsir hareketinin ortaya çıkışı, bunu savunanların dayanakları ve bu tefsire yöneltilen tenkitler için bkz. İsmail Cerahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Ankara: Fecr Yayınları, 2005, s. 742-776; Mehmet Soysaldı, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Ankara: Fecr yayınları, 2001, s. 295-311).
- 5 Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, yy., 1976, II, 474; Kırca, *Kur'an-ı Kerîm ve Modern İlimler*, s. 52.
- 6 Kırca, *Kur'an ve Bilim*, s. 48-49.

ise doksan altıncı sûredir. Sûrenin indiği dönemle ilgili olarak, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, İkrime ve Ata sûrenin Mekke'de indiğini söylerken; Katâde, Abdullah İbn Zübeyr, Kelbi ve Mukâtil b. Süleyman Medine'de nazil olduğunu söylemişlerdir. Ancak Hurûf-u Mukattaa ile başlaması, üslûbunun Mekki sûrelere benzemesi, içeriğinde tevhit prensipleri, müşriklerin kınanması ve yerilmesi gibi konuların yer alması sebebiyle Mekke'de inmiş olduğu rivâyeti ağırlıklı olarak tercih edilmiştir.

Sûrede başlıca Allah'ın birliği (tevhit), peygamberlik, öldükten sonra diriliş ve müşriklerin İslâm hakkında ortaya attıkları şüpheler konu edilmektedir. Yer yer gök gürültüsü, şimşek çakması, yıldırım düşmesi, yağmur yüklü bulutların oluşması, yağmur yağması, sellerin meydana gelmesi ve insanlara faydası olan göz alıcı madenlerin çıkarılması gibi kevnî âyetlere de yer verilmektedir. Bunlar üzerinden insanoğlunun bu hakikatleri görüp anlamasına ve bu nimetleri yaratan Allah'a kulluk etmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

Bu sûrenin konumuzla ilgili dikkat çekici bir özelliği de Allah'ın sonsuz kudretine işaret eden ve Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği ilkelerin mutlak veriler olduğuna şahitlik eden kozmik âyetlere yer vermesidir.⁷

Ra'd Sûresi 41. Âyet ve Meali

أَوَمْ يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْفُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَكْفِيكُمْ لَعْنَتَهُ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

"Onlar, bizim yeryüzüne (kudretimizle) gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah hükmeder. Onun hükmünü bozacak hiçbir kimse yoktur. O, hesabı çabuk görendir."⁸

Söz Konusu Âyetin İ'rabı ve Âyette Geçen Kelimelerin Tahlili

a) Âyetin İ'rabı: "أَوَمْ يَرَوْنَ =Görmediler mi?" ifadesindeki istifhâm hemzesi (i), istifhâm-ı inkârî olup, hemzeden sonra gelen atıf harfi (و), mukadder bir cümle üzerine bu cümleyi atfetmektedir. Yani, "Küfür ve şirkleri sebebiyle onlara va'dettiğimiz (azâb)'ın incecğini ve onlardan intikam alacağımızı inkâr mı ediyorlar?" denmiş olmaktadır.⁹ ð edatı ise, olumsuzluk mânâsı katan, muzâriyi mâziye çeviren ve cezm eden bir harftir. Ancak istifhâm-ı

7 Taberî, *Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsiri'l-me'sur*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983, IV, 599; Ebü'l-Fida İmâdüddîn İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut: Müessesetü'r-reyyân, 1998, II, 648; Münire Muhammed Nâsir ed-Devserî, *Esmâü Süveri'l-Kur'an ve fezâilühâ*, Demmam: Dâru İbn'l-Cevzi, 1429, s. 211-212; Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Kur'an Mesajı*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı, 1995, s. 103-105; Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdürrezzâk Hüseyin Ahmed, *el-Mekki ve'l-Medeni fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kâhire: Dâru İbn Affân, 1999, I, 470-496.

8 er-Ra'd 13/41; Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, III, 296.

9 Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri (Hulâsatü't-tefsir)*, İstanbul: Arslan Yayınları, ts., IX, 45.

ları ifade etmektedir.¹⁵ “*Biliniz ki Allah, arz’ı ölümden sonra diriltir*”¹⁶ âyetinde *arz*, ilk yaratmadan ve her bozulmadan sonraki yeniden yaratmalara işaret etmektedir.¹⁷ Yukarıdaki anlamların ortak noktası, hepsinin de “aşağı oluşu, sefilliği, yere yakınlığı” ifade etmeleridir. Zaten Dünya’ya “arz” denilmesinin sebebi de semânın altında ve herkesin ayakları altında olmasından dolaydır.¹⁸

bb. Taraf/Etraf: Çoğulu *etrâf* olan *taraf* kelimesi, kök itibariyle, “uç, sınır, en uç nokta, bölge, yan, çevre” gibi anlamlara gelmektedir. *Etrâfu’l-arz* ifadesi yerin çevresi, köşeleri, uçları anlamına gelmektedir.¹⁹ Söz konusu âyette ise yerin etrafının eksiltilmesinden, çevresindeki yerlerin parça parça, kısım kısım azaltılmasının kastedildiği müfessirlerce belirtilmiştir. Bu kelime ile öncelikle, aynen Türkçe ’de olduğu gibi bir şeyin içi değil, hâricî kısmı anlaşılmalıdır. Örneğin, bir kimseye “Etrafına bak” dendiği zaman, o kişi eline, yüzüne, vücuduna değil; sağına, soluna ya da önüne ve arkasına bakar.²⁰

Bu kelime, şerefli, değerli, seçkin, seçilmiş gibi mânâları da ifade etmektedir. Örneğin, *Onlar yeryüzünün en şerefli ve âlimleridir* anlamında *hüm etrâfu’l-arz* terkihi kullanılır.²¹ Nitekim âyetteki *etrâf*’ın eksiltilmesiyle, yeryüzünün âlimlerinin, şerefli ve saygın kimselerinin ölümünün kastedilmiş olabileceği de müfessirler tarafından dile getirilmiştir.

bc. Naks (eksiltmek): Birinci bab’dan (nekasa-yenkusu) nekasa filinin mastarı olan naks kelimesi, zarar, payda eksilme, noksanlaşma, azalma, nasipte kaybetme (hüsran) gibi anlamlara gelmektedir. “Kendilerine nasiplerini elbette eksiksiz öderiz”²², “size olan ahitlerinde hiçbir eksiklik yapmamış”²³ âyetlerinde ve Nekasa haddahû = şansını kaybetti terki binde bu anlamlarda kullanılmıştır.²⁴ Hem lazım-geçişsiz hem de müteaddi-geçişli olarak yani eksilme-azalma veya eksiltme-azaltma anlamları için kullanılmaktadır. İlgili âyette muteaddi olarak gelmiştir. Tefa’ul babından tenakkus kalıbında geldiğinde ise bir şeyden azar azar almak anlamını içermektedir.²⁵ Kısacası bu kökten gelen hemen hemen tüm kelimelerde ortak olarak, ek-

15 Ebû’l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, “arz” md., Beyrut: Dâru’s-sadr, ts., I, 126.

16 el-Hadid 57/17.

17 Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb el-İsfahânî, *Mu’cemu müfredâti elfâzi’l-Kur’ân*, Beyrut: Daru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1997, s. 22-23.

18 İbn Manzur, *a.g.e.*, “arz” md., I, 126.

19 Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, “trf” md., s. 831; İsfahânî, *a.g.e.*, s. 339.

20 Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, III, 656-660; İsfahânî, *a.g.*, s. 339.

21 Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, III, 656.

22 Hûd 11/109.

23 et-Tevbe 9/4.

24 Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, “nks” md., s. 633.

25 İbn Manzûr, *a.g.e.*, “nks” md., VII, 100; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, II, 1227-1228.

silme, noksanlaşma, kaybetme (hüsran), azar azar bir şeyden yok olma söz konusudur. İlgili âyete de verilen hakikî ve mecâzî tüm anlamlarda bu durumun göz ardı edilmediği görülebilir.

bd. Etâ/İtyân (Gelmek): İkinci bâb'dan (etâ-ye'tî) *gelmek* anlamında olan *etâ* fiili, özellikle kolayca gelmeyi ifade etmektedir. Onun için kendi yolunu izleyerek gelen ve nereden geldiği belli olmayan sele, *etiyyûn* ve *etâviyyûn* ismi verilmektedir. *İtyân* sözcüğü, bizzat gelmek için kullanıldığı gibi, emirle veya planla getirmek için de kullanılmaktadır. Öte yandan hem hayır, hem şer, hem somut hem de soyut şeyler için kullanılır.²⁶ Kur'an'da bu anlamlarda kullanılmıştır.²⁷ *İtyân*, *ityâne*, *ety*, *me'tât* gibi masterları olan *etâ* fiili, lâzım ve müteaddi olma özelliğine sahiptir.²⁸ *Fe etallahu bunyânehum minel kavaidi = Allah'ın azâbı binalarını, temelinden gelip yıktı*²⁹ âyetinde *etâ* fiili heleke: helâk etmek; ve hedeme: yıkmak yerle bir etmek anlamlarına gelmektedir.³⁰ Söz konusu âyette de kelimeye bu anlama uygun tefsirler yapılmıştır.

be. Reâ/Rü'yet (Görmek): Üçüncü bâb'dan (reâ-yerâ) meydana gelen ve *Rü'yeten*, *re'yen*, *râeten* ve *ri'yânen* gibi masterlara sahip olan *Reâ* fiili, hakikî mânâdaki görme duyusu olan gözle görmek anlamı yanında mecâzî olarak kalple, tefekkürle kavramayı yani akılla idrâk etme neticesinde bilmeyi de ifade etmektedir.³¹ İçinde bulunulan kültürden etkilenilerek bir kısım yan anlamlar kazanmış olmakla birlikte *reâ* kökünün türevi tüm kalıplarda, düşünme eylemini merkeze alan anlamlar görülmektedir.³²

Râgıb el-İsfahânî (ö. 425/1034) ve Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), *rü'yet* sözcüğüne *görülen şeyi idrâk etme, fark etme* anlamını verdikten sonra bu idrâki farklı şekillerde tasnif ederek, her birine Kur'an'dan deliller getirmişlerdir:

1. Duyu organı ve onun yerine geçen şeylerle görmek/idrâk etmek: *Raeytü zeyden = Zeyd'i gördüm* ifadesinde olduğu gibi. Kur'an'da bu anlamda kullanımı vardır.³³ Ancak, *“De ki: Çalışın, yapın. Yaptıklarınızı Allah da, Rasûlü*

26 İsfahânî, *Mu'cemu müfredati elfâzi'l-Kur'ân*, s. 14.

27 en-Nisa 4/15; el-En'am 6/40; et-Tevbe 9/54; en-Nahl 16/1, 26; Meryem 19/27; en-Neml 27/37; el-Fecr 89/22.

28 Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, IV, 853-854.

29 en-Nahl 16/26.

30 İbn Manzur, *a.g.e.*, “etâ” md., II, 588.

31 Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996, s. 146; İbn Manzûr, *age*, XIV, 291; Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-Muvakkiin an Rabbi'l-Alemin*, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1998, I, 53; Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed ez-Zebidi, *Taccü'l-arus min cevâhiri'l-kâmûs*, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1994, XIX, 436.

32 İbn Manzûr, *age*, XIV, 300; Zebîdî, *age*, XIX, 437; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, s. 1659.

33 et-Tekâsür 102/6-7; ez-Zümer 39/60;

de, mü'minler de göreceklerdir"³⁴ âyetindeki görmek, duyuların yerine geçmektedir. Çünkü bu âyetteki Allah'ın görmesinin insanlar gibi gözle görmesi şeklinde ifade edilmesi câiz değildir; zira Allah, duyularla görmekten münezzehtir.³⁵

2. Tasavvur ve hayal ile görmek/idrâk etmek: *Reâ enne Zeyden muntalîkun=Zeydin serbest olduğunu görmekteyim/hayal etmekteyim* cümlesinde olduğu gibi. Şu âyet de bu anlamdadır: "İnkâr edenlerin canlarını melekler alırken bir görseydin."³⁶

3. Tefekkür ile idrâk etmek: "(Şeytan): Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum"³⁷ âyetinde olduğu gibi.

4. Akıl ile idrâk etmek: "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı"³⁸, "andolsun onu bir kez daha görmüştü"³⁹ âyetlerindeki *reâ* fiili, akıl ile görmek, idrâk etmek mânâsındadır.⁴⁰

Gerek İsfahâni ve Fîrûzâbâdî'nin yapmış olduğu bu tasnifi, gerekse diğer sözlüklerdeki açıklamaları göz önünde bulunduracak olursak diyebiliriz ki, âyetteki *evelem yerav* ifadesi; görüp görmeyen, işitip işitmeyen inkârcılar için, "gözleriyle görmüyorlar mı, akıllarıyla idrâk etmiyorlar mı veya bilgi olarak bilmiyorlar mı?" gibi taaccub yani derin hayret ifade eden anlamlara gelmektedir.⁴¹

Söz Konusu Âyetle İlgili Serdedilen Yorum ve Görüşler

Belirtmeliyiz ki, bu âyet-i kerîmeye yakın anlamda Kur'an'da başka bir âyet daha bulunmaktadır. Enbiyâ sûresi, 44. âyette şöyle buyurulmaktadır: "Bizim gerçekten yere gelip onu etrafından eksiltmekte olduğumuzu görmüyorlar mı?"⁴² Biz, her iki âyetteki "Yeryüzünün etrafından eksilmesi" ifadesinden neyin kastedildiği ile ilgili olarak onlarca rivâyet, dirâyet ve işârî tefsirler yanında ilmî alanda Kur'an'ın i'câzını konu alan kitap ve araştırmaları inceledik. Görüldü ki, hemen hemen her müfessir az veya çok bu âyetlere yorum getirmiştir. Bunlardan bir kısmı rivâyet tefsirlerdeki görüşleri aktarıırken, bir kısmı âyetler ve hadisler ışığında bu kavramı hakikî, mecâzî, işârî ve siyâsi

34 et-Tevbe 9/105; el-A'râf 7/27.

35 Ebül-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Kâhire: Matbaatü'l-meymeniyye, ts., s. 303-304; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, IV, 966; İsfahânî, *a.g.e.*, 206.

36 el-Enfâl 8/50.

37 el-Enfâl 8/48.

38 en-Necm 53/11.

39 en-Necm 53/13.

40 İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* s. 303-304; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, IV, 966; Ayrıntılı bilgi için bkz. İsfahânî, *Mu'cemu Müfredati Elfâzi'l-Kur'ân*, 206-208.

41 Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, IV, 966-970.

42 el-Enbiyâ 21/44.

anlamlar katarak farklı açılardan tefsir etmişlerdir. Son zamanlarda ise 21. yüzyılın bilgi ve teknolojik gelişmelerine paralel olarak bu âyetlerin yeniden yorumlanmasına katkıda bulunmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmışlardır.

Türkçe'ye yapılan çeviri ve meallere bakıldığında ise, âyete verilen anlamın, bazı ifade farklılıklarıyla beraber, söz konusu âyetle ilgili serdedilen mecâzî, hakîkî, işârî ve ilmî yorumlardan birine paralel olduğu görülmektedir.

Bu yorum ve görüşler şu şekildedir:

1. İbn Abbas (ö.68/687), Mücâhid (ö.103/722), Dahhâk (ö.105/723), Hasan-ı Basri (ö.110/728), Katâde (ö.118/736), Süddî (ö.127/774) ve birçok müfessir "Yeryüzünün etrafından eksiltilmesi" ifadesini hakîkî anlamda yeryüzünün daralması, küçülmesi ve eksiltilmesi şeklinde değil de mecâzî anlamda ek-silme olarak tefsir etmişler ve bu kavramın, "Hz. Peygamber dönemi başta olmak üzere Müslümanların, kâfirlerin ellerinde bulunan toprakları fethetmesine ve İslâm'ın yayılıp İslâm toplumunun toprak kazanımlarına işaret" niteliği taşıdığını söylemişlerdir.⁴³ Bu durum iki şekilde gerçekleşmektedir: Müşriklerin kalplerine Allah'ın yardımıyla İslâm sevgisi ve iman aşkı girmekte, bunun sonucunda da müşrikler sayısal olarak azalmakta ve güçlerini yitirmektedirler veya müşriklerin öldürülmeleriyle Müslümanların güçleri artmakta ve müşriklerin etkileri azalıp oradan uzaklaşmalarına sebep olmaktadır.⁴⁴ Bu yoruma göre Yüce Allah müşriklere hitâben sorgulayıcı bir üslûpla: "O inkârcılara ait yurtları harap edip, bir kısmını müslümanlara nasib ediyoruz. Müslümanları fetihlere ulaştırıp, İslâm'ın etkisini ülke içinde hızlandırıyoruz ve o inkârcıları mağlûbiyete uğratarak etki sahalarını gittikçe daraltıyoruz. Dolayısıyla, bir kısmına sahip kıldığımız Müslümanlara o toprakların tamamını fethetme imkânını vermeyeceğimize dair inkârcıların garantileri var mıdır? Tüm bu olanlar, kendilerine yaklaşan felâketin yeteri kadar habercisi değil midir?" uyarısını yapmaktadır. Nitekim hicretten sonra Allah Teâlâ, Mekke-i Mükerreme'yi ve etrafındaki beldeleri Müslümanla-

43 Taberî, *a.g.e.*, XVI, 493; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, s. 210; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 677; Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakaiki't-Tenzil ve uyunü'l-ekavil fi vücuhi't-te'vil*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1947, II, 291; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Buhârî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2006, XII, 95; Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Matürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* (thk. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul: Mîzan Yayınevi, 2006, VIII, 448; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İpek Yayınları, ts., III, 479-480; Abdülhamid Keşk, *fi Rihâbi't-tefsîr*, Kâhire: el-Mektebetü'l-Misri'l-hadis, ts., XIII, 1901.

44 Muhammed b. Ahmed b. Mustafa b. Ahmed b. Abdillâh Ebû Zehre, *Zehretü't-Tefâsîr*, Kâhire: Dârü'l-fikri'l-Arabî, 2002, VIII, 3970-3971.

ra nasîp etmiştir. Böylece İslâm, fetihlerle genişlemeye başlamış, kâfirlerin ellerindeki yerler ise azalmıştır.⁴⁵

Kimi müfessirler, söz konusu fetih veya mağlubiyetlerin, “olmuş, gerçekleşmiş olaylar değil de, ilerde olacak fetihlerle Kureyş müşriklerinin yurtlarının Müslümanların eline geçeceğine işaret” olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: “Bu âyetlerin indiği Mekke devrinde henüz Müslümanlar, kâfirlerden toprak alacak durumda değillerdi. Dolayısıyla Müslümanlar için o dönemde kazanılmış bir zafer ya da galibiyet de yoktu. O zaman bu âyet ileride Allah’ın yardımıyla gerçekleşecek zaferlere işaret etmektedir.”

Mukâtil b. Süleyman (ö.150/767), âyette geçen “görmediler mi?” sorusunun muhatabının Mekke müşrikleri, yerden (arz) maksadın Hicaz bölgesi (Mekke), eksiltelen yerin etrafının ise daha önce yaşamış ve helâk olmuş, Hicaz bölgesine sınır olan kenar bölgeler olduğunu söylemektedir.⁴⁶ Nitekim Araplar kışın Yemen, yazın Şam ve Mısır tarafına yaptıkları seferlerde yol üzerinde harap olmuş kentler görüyorlardı ve bu yerlerin, Allah’a isyan eden insanlar yüzünden böyle alt üst edilip harabeye çevrildiğini duyuyor ve bu durumu birbirlerine anlatıyorlardı. Dolayısıyla bu âyet bir taraftan, Mekke müşriklerine yönelik olarak belki kendilerine çeki düzen verirler diye Allah’ın onlara fırsat tanınmasını ifade etmektedir. Yani onlara, “Ey inatçı ve kibirli Mekke müşrikleri! İsrarla mucizelerin ve harikulade olayların gerçekleşmesini istiyorsunuz. Sizler, bölgenize komşu olan ülkelerin harap, halklarının da helâk olduğunu; o kentlerin isyanları sebebiyle nasıl cezaya çarptırıldığını, depremlerle onların nasıl yok edildiğini görmüyor musunuz? Unutmamalısınız ki, düzen her zaman sizin lehinize işlemeyecek ve bir gün sizler de mağlup olacaksınız” şeklinde uyarı yapılmaktadır. Diğer taraftan bu âyet, henüz Mekke’de iken, başta Hz. Peygamber olmak üzere beraberrindeki bütün Müslümanlara, kâfirlerin yurtlarını fethedeceklerini ve onları mağlup edeceklerini” müjdelemektedir. Bu yorumuyla âyet, Arabistan’ın

45 Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr = Mefatihü'l-gayb* (trc. Suad Yıldırım v.dğr.), Ankara: Akçağ Yayınları, 1988, XIII, 474; Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsiri'l-me'sur*, IV, 666; Seyyid Ebü'l-A'la Mevdudî, *Tefhîmü'l-Kur'an: Kur'an'ın anlamı ve tefsiri* (trc. Muhammed Han Kayani v.dğr.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, II, 498; Tantâvî b. Cevheri el-Mısırî Tantâvî Cevheri, *el-Cevâhir fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dârü'l-fikr, ts., IV (cüz: 7), 167; Bilmen, *a.g.e.*, II, 677; III, 479-480; Mâtürîdî, *a.g.e.*, VIII, 448.

46 Ebü'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman* (thk. Ahmed Fuad), Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, II, 180; Ayrıca bkz. Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1987, IV, 340.

bütünüyle Müslümanlar tarafından fethedileceğini bildiren gaybî ihbar özelliği taşımaktadır.⁴⁷

Ra'd sûresinin ve dolayısıyla bu âyetin Medine'de indiğini söyleyen bazı müfessirlere göre ise bu âyetteki "etrâf" yani taraflardan maksat, Arap beldelelerinin Şam ve Yemen cihetlerinde kalan ve bu beldelerin iki tarafını oluşturan Medine ve Mekke'dir. Bu durumda, âyetteki 'görmediler mi?' sorusunun muhatabı, Medineli müşriklerdir. Zira Hz. Peygamber Medine'de iken müşriklerin İslâm'a girmeleriyle Müslümanların sayısı gün geçtikçe artmış ve müşriklerin sayısı da buna mukabil azalmıştır. Daha sonrasında ise Mekke fethedilince aynı durum Mekke'de gerçekleşmiş ve müşrikler orada da eksilmişlerdir.⁴⁸

2. İbn Abbas, Mücâhid, İkrime (ö.105/723), Hasan-ı Basri ve Dahhâk'a göre de Yüce Allah, "Yeryüzünün etrafından eksiltilmesi" kavramıyla "Yeryüzünde talihin değişmesine yani başarı ve yükselişin çöküşe, hayatın ölüme, gurur ve ihtişamın aşağılanmaya, kemâlin acze ve eksikliğe dönmesine, daha önce imâr ve inşâ edilmiş ülkelerin harap edilip o ülke halklarının helâk edilmesine" işaret etmektedir.⁴⁹ Buna göre inkârcı zihniyete sahip olanlara, "Allah'ı inkâr ve sahip oldukları nimetlere nankörlük etmeleri neticesinde, farklı yöntemlerle kâfirlerden intikam aldığımızı; mâmur olan yerleri harabeye çevirdiğimizi, hayattan sonra ölümü, izzetten sonra zilleti, kemâlden sonra noksanlığı getirdiğimizi ve kendilerinden önce yaşayan ülkeleri harap, halklarını da helâk ettiğimizi görmüyorlar mı? Allah'ın, söz konusu durumu inkârcıların aleyhine çevirmeyeceğinden, azîz olduktan sonra onları zelîl kılmayacağından ve öncekilerin başlarına gelen aynı helâk ve felâketleri kendi başlarına getirmeyeceğinden kendilerini emin kılan nedir?" buyurularak uyarı yapılmaktadır.⁵⁰ Râzî'ye göre bu anlam, âyetin daha önceki kısmıyla yani sibâkiyle da uyumlu olmaktadır.⁵¹

Bu bağlamda söz konusu âyetteki "eksiltimenin", ahlâkî değerlerin yitirilip ahlâksızlığın artması sonucunda dünyevî iktidarların çökmesine, siyâsî

47 Taberî, *a.g.e.*, XVI, 494; Esed, *a.g.e.*, *R'ad sûresi*, Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988, III, 1390; Muhammed Tantâvî, *et-Tefsirü'l-uasit li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kâhire: Dârü'l-maârif, 1992, VII, 497.

48 Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi İbn Aşur, *Tefsirü't-tahrir ve't-tenvir*, Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984, XIII, 171-172.

49 Taberî, *a.g.e.*, 494-495; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 677; Râzî, *a.g.e.*, XIII, 475; Suyûtî, *a.g.e.*, IV, 667; Hayreddin Karaman v.dğr., *a.g.e.*, III, 298.

50 Tantâvî, *a.g.e.*, IV, 16-167; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî eş-Şevkânî, *Fethü'l-kadir: el-câmi' beyne fenneyi'r-rivaye ve'd-diraye min ilmi't-tefsir*, Mansure: Dârü'l-vefa, 1997, III, 124; Muhyiddin Abdülkadir b. Musa b. Abdullah Abdülkadir-i Geylânî, *Tefsirü'l-Geylânî*, İstanbul: Merkezü'l-Geylânî li'l-buhusi'l-ilmiiyye, 2009, II, 512; Bilmen, *a.g.e.*, III, 480; İbn Adil, *a.g.e.*, XI, 323; Tantâvî, *a.g.e.*, VII, 496-497.

51 Râzî, *a.g.e.*, XIII, 475.

egemenliğin uzandığı sınırların daralmasına, ilmî ve kültürel etkinliğin kaybedilmesine veya ekonomik gücün zayıflayıp kaybolmasına işaret olabileceğini de söyleyebiliriz. Bu durumda bir ülkenin siyâsî egemenliğinin uzandığı sınırlardan kasıt, tıpkı Mekke müşrikleri gibi, siyâsî erklerinin hem daralması hem de zayıflamasıdır.

Bilim ve kültür noktasındaki zaafa gelince, bir zamanlar gayretleri neticesinde ilimde dünyaya nur saçan milletlerin daha sonraki nesillerine tembellik ve taklit egemen olunca, bilim ve kültür bakımından dünyaya verdikleri ışık ve hizmetin kaybolmaya başlaması ve o mânevî gücün sınırlarının yavaş yavaş daralıp yoğunluğunu kaybetmesidir. Bir milletin bilim ve kültürel üstünlüğünü kaybetmesi ise en büyük azaptır. Çünkü bu gücü kaybetmesi efendilikten köleliğe doğru bir gidişin başlaması demektir. Diğer taraftan ekonomik gücün kaybolması ve zayıflaması da aynı şekilde, o toplumun muhtaç hale gelmesini ifade etmektedir.⁵²

3. İbn Abbas, Ebû Hureyre (ö. 58/678), Mücâhid, İbn Ömer (ö.74/693), Hasan-ı Basri, Dahhâk ve Ebû İshak es-Sa'lebî (ö.427/1035) gibi birçok müfessire göre ise, "yeryüzünün etrafından eksilmesi" ile "herhangi bir yerin âlimlerinin, ileri gelenlerinin, fakihlerinin ve hayır sahibi seçkin, şerefli kimselerinin ölümüyle orada âlim, sâlih ve iyi kimselerin kalmaması" kastedilmektedir.⁵³ Çünkü âlimler ve fakihler toplumlari şekillendiren, orada yaşayanları islah edip düzenleyen öncü kimselerdir. Nitekim "Eğer Allah'ın, insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu",⁵⁴ "İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır."⁵⁵ âyetlerinde geçen "bozulma" kavramlarıyla yeryüzü değil; oradaki yaşayanlar kastedilmektedir. Buna kıyasla söz konusu âyette de aynı şekilde yer eksilmez, orada yaşayan toplum ve orayı imâr edenler eksilir ki, bunlarda oranun fakihleri, öncü olan âlimleri ve seçkin kimseleridir.⁵⁶

Bu yoruma göre, "arz" ile yerin cinsi; arzın etrafı ile de yeryüzünde yaşayan şerefli kimseler kastedilmektedir.⁵⁷ Hz. Ali'nin: "İlimler vadilerdir. Bu vadilerde gelişigüzel her türlü ilmi alırsanız zarar edersiniz. Öyleyse her şeyin tara-

52 Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005, 10/131-133; Esed, a.g.e., Ra'd sûresi.

53 Taberî, a.g.e., XVI, 497; Râzî, a.g.e., 474; Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 210; Sabûnî, a.g.e., III, 228; İbn Kesîr, a.g.e., II, 677; İbn Adil, a.g.e., XI, 323; Tantâvî, a.g.e., IV, 167; Ebû's-Sena Şehâbeddin Mahmûd b. Abdullah Âlûsî, *Rûhü'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesani*, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1997, VIII, 239-240; Buhârî, a.g.e., 95; Arslan, a.g.e., IX, 46; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., IV, 340; Mâtürîdî, a.g.e., VIII, 449.

54 el-Bakara 2/251.

55 er-Rûm 30/41.

56 Mâtürîdî, a.g.e., VIII, 449; Suyûtî, a.g.e., IV, 667.

57 Taberî, a.g.e., XVI, 497; Râzî, a.g.e., 474; İbn Kesîr, a.g.e., II, 677; İbn Adil, a.g.e., XI, 323.

fını alın!" sözü de bu mânâyâ hamledilmiştir. Zira İbn Atiyye (ö. 542/1148)'ye göre, Hz. Ali, "her şeyin tarafı" sözüyle "her şeyin hayırlısını" kastetmiştir.⁵⁸ Aynı şekilde, Ali b. Ebî Talib şehit edildiğinde İbn Abbas üzüntüsünü: "Bu gün (Hz. Ali'nin şehadetiyle), yeryüzünden ilim eksilmiştir." sözüyle dile getirmiştir.⁵⁹ Bu ifadeye göre de, âyetteki yerin eksiltilmesiyle, o yerde bulunan âlimlerin, fakihlerin, seçkin ve şerefli kimselerin ölümü kastedilmektedir. Hz. Peygamber de: "Allah, ilmi kullarından çekip almaz; fakat âlimleri çekip alınca (ölümleri ile) ilmi de çekip alır, nihâyet yeryüzünde (toplumda) tek bir âlim bırakmayınca, insanlar câhilleri lider edinirler de onlara sorular sorarlar. Onlar da ilimsiz olarak (bilmeden) fetva verirler. Böylece hem kendileri sapıtırlar, hem de başkalarını sapıtırlar"⁶⁰ buyurarak bu hususa işaret etmiştir. Dolayısıyla "taraf" kelimesiyle, toplumdaki seçkin, şerefli kimseler ve onların ölümü kastedilmiştir.⁶¹

Ayrıca bu kişilerle kastın, Yahudi ve Hıristiyan seçkin din âlimlerinin ölümü olduğunu söyleyen müfessirler de vardır.⁶²

4. İbn Abbas, Mücâhid, Şa'bî (ö.104/722), İkrime, Atâ bin Ebî Rebâh (ö. 114/732) ve Katâde gibi bazı müfessirler, "eksiltme" kavramını "**nüfusun azalması yani insanların ölümü ve rızıkların, ürünlerin bereketinin kesilmesi**" olarak anlamışlar ve gerekçe olarak da şöyle demişlerdir: "Eğer yeryüzü söylendiği gibi gerçek anlamda fizikî olarak zamanla eksilip küçülseydi, yeryüzünde insanların oturup yaşayacakları, yerleşip hayatlarını idâme ettirecekleri, hatta def-i hâcetlerini yapacakları daracak bir yer dahi kalmazdı. Dolayısıyla burada lafzî anlamda yeryüzünün daralması, küçülmesi ve eksiltilmesine değil de insanların ölümlerine ve ürünlerin bereketsizliğine işaret vardır."⁶³

Yöneticilerin zulmü neticesinde meydana gelen ölüm veya sürgünleri de bu bağlamda değerlendirenler olmuştur. Çünkü zulüm ve haksızlıklar neticesinde insanların öldürülmesi veya ülkelerin tahrip edilerek insanların yaşama alanlarının yok edilmesi ve topraklarından sürülmesi, insan nüfu-

58 Sabûnî, *a.g.e.*, III, 228; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 677; İbn Adil, *a.g.e.*, XI, 323; Arslan, *a.g.e.*, IX, 46; Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali İbn Arabî, *Tefsiri-i kebir te'vilat* (trc. Vahdetin İnce), İstanbul: Kıtisan Yayınları, ts., I, 597-598.

59 Seyyid Hâşim Bahrânî, *el-Burhân fi tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1999, IV, 298.

60 Buhârî, "İlim", 34; Müslim, "İlim", 13-14.

61 Bahrânî, *a.g.e.*, IV, 298.

62 Buhârî, *a.g.e.*, 95; Mâtürîdî, *a.g.e.*, VIII, 449.

63 Taberî, *a.g.e.*, XVI, 494-497; Râzî, *a.g.e.*, 475; Buhârî, *a.g.e.*, 96; Suyûtî, *a.g.e.*, IV, 666; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 677; Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdi İbn Acibe, *el-Bahrü'l-medid fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecid*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2002, III, 351; Suyûtî, *a.g.e.*, IV, 667; Buhârî, *a.g.e.*, 96; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, IV, 340; Tantâvî, *a.g.e.*, IV, 167.

sunun azalmasına ve eksilmesine yol açmaktadır. Bu durum sonuç olarak yeryüzünden bereketin kaldırılmasına da sebep olmaktadır.⁶⁴

5. Görüldüğü gibi ilk dönemlerden itibaren çoğu müfessir, “Yeryüzünün etrafından eksilmesi” kavramını genelde mecâzî anlamda değerlendirerek tefsir etmişlerdir. Ancak kimi âlimler de -özellikle son dönem müfessirleri ve bilim adamları -âyetin lafzî mânâsını dikkate alarak bu kavramın ilim adamlarına ipucu ve temel bilgi olabilecek bir takım ilmî hakikatlere işaret ettiğini söylemişlerdir.⁶⁵

Bu ilmî gerçekleri altı maddede şöyle özetleyebiliriz:

a. Yerin etrafından eksilmesi ifadesi, sürekli olarak yeryüzünün daralması ve boyutunun küçülmesine işaret etmektedir: Nitekim bugünkü araştırmalar neticesinde şu anda dünyanın ekvatordaki ortalama yarıçapının 12742 km, ortalama dairesel çevresinin 40042 km, ortalama boyutunun ise milyonlarca km. olduğu tahmin edilmektedir. Bu veriler, kâinatın yaratılma aşamasındaki duman bulutu olarak oluşmasından itibaren, doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli aşamalardan geçtiğini ve bu boyutlara ulaştığını, bunun sonucunda da güneş sisteminin meydana geldiğini göstermektedir. Yine bugünkü bilimsel araştırmalar, güneşte her saniye 600 milyon ton hidrojenin 596 milyon ton helyuma dönüşmesiyle saniyede beş milyon ton kütle kaybının gerçekleştiğini; dolayısıyla da yer kabuğunun daralıp boyutunun küçüldüğünü ortaya koymaktadır. Dünya ile Güneş arasındaki mesâfeyi korumak için, bu kütle kaybına ihtiyaç duyulduğu da bir başka vakiâdır. Çünkü böyle bir kayıp olmadığında, güneş ısısının 15 milyon °C ulaşacağı ve bu nedenle yeryüzü ve üzerindeki her şeyin erimek suretiyle yok olacağı belirtilmektedir.⁶⁶

b. Yerin etrafından eksilmesi ifadesi, dünyanın kutuplardan birazcık basık, ekvatordan da birazcık şişkin olmasına işaret etmektedir: Bilindiği gibi, dünyanın şekil olarak kutuplardan basık, ekvatordan şişkin olması hem gece ile gündüzün ve mevsimlerin oluşmasında, hem de kuzey yarımküre ile güney yarımkürenin güneş ışınlarından düzenli yararlanmasında olumlu tesirleri vardır. Nitekim 18. asırdan itibaren yeryüzü üzerinde yapılan ölçümler neticesinde, kendi eksenini etrafında dönen Dünya'nın, karın kısmının

64 Buharî, *a.g.e.*, 96-97.

65 Karaman v.dğr., *a.g.e.*, III, 298; Ayrıntılı ve görsel materyaller için bk. Halil Murat Özler, *Sızıntı: Aylık İlim-Kültür Dergisi*, Ocak 2011, Yıl: 33, Sayı: 384, s. 577-578 (5-6); Arslan, *a.g.e.*, IX, 47.

66 Zağlul Neccar, *Tefsirü'l-âyeti'l-keviyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kâhire: Mektebetü'ş-şuruki'd-düveliyye, 2007, I, 422-423; Abdürrezzak Nevfel, *Allah ve Modern İlim* (trc. Âkif Nuri Karcaoğlu), İstanbul: Dava Yayınları, 1974, s. 81; Celal Yıldırım, *a.g.e.*, VI, 3105; Faruk Yılmaz, *Kur'an Mûcizesi*, İstanbul: Furkan Yayınları, 1983, s. 61; Mehmet Emin Eminoglu, *Kur'an Işığında Kâinat ve Göklerin Fethi*, Konya: Eminoglu Yayınları, 1974, s. 75-76.

şişerek elipsi bir şekil aldığı; bunun neticesinde Dünya'nın ekvator çevresinin genişlediği, uç noktalarının yani kutupların da baskınlaştığı görülmüştür. Ayrıca Dünya'nın dönme hareketi devam eden bir süreç olduğu için, bu değişim şimdi de devam etmektedir. Nitekim konumuzu teşkil eden âyette "eksiltiyoruz" olarak çevrilen "nenkusu" ifadesi, eksiltme eyleminin halen devam etmekte olduğunu bize işaret etmektedir.⁶⁷

c. Yerin etrafından eksilmesi ifadesi; taş kütleleri levhalarının harekete geçmesiyle, kıtaların altındaki okyanus yataklarının patlamasına ve erimesine işaret etmektedir: Yer kabuğu başlangıçta tek bir plaka halindeydi. Bu durum, 1912 yılında Alfred Wegener'in "Kıtaların Sürüklenmesi (Continental Drift)" hipoteziyle ortaya çıkmıştır. 1960'larda ise "Plaka Tektoniği Teorisi" ileri sürülmüştür. Bu teoriye göre; yer kabuğu günümüzden yaklaşık 600 milyon yıl önce tek bir plaka halindeydi. Pangea adı verilen bu tek plaka yaklaşık 200 milyon yıl önce yarılarak ikiye ayrılmaya başlamış ve Kuzey Atlantik okyanusunun açılmasına neden olmuştur. Farklı yönlerde sürüklenen bu iki dev kıtanın birincisinden Afrika, Avusturalya, Antarktika ve Hindistan; ikincisinden ise, Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'nın Hindistan dışındaki kısımları oluşmuştur.

XX. asrın başlarında tespit edilen son verilerde ise, yer kabuğunun tekrardan yarılarak 12 büyük parçaya ayrıldığı gözlemlenmiştir. Yer kabuğunu meydana getiren ve hareket yönleri, hızları farklı olan, bu nedenle de kimi zaman birbirinden uzaklaşan, kimi zaman da birbirine yaklaşan birbirine komşu bu kara parçalarına *Levha* veya *Plaka* denmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, yerin yarılarak 12 büyük plakaya ayrılması hadisesini "*Dönüşlü olan göğe yemin olsun. Yarık yarık çatlamış olan yere de and olsun*"⁶⁸ âyetiyle mücizevî olarak bildirmiştir. Günümüzde birbirinden ayrı olan bu 12 plakanın daha önce bitişik (komşu) olduğu da Kur'ân-ı Kerîm'de "*Yeryüzünde birbirine komşu kara parçaları vardır*"⁶⁹ âyetiyle bize haber verilmektedir. Üstelik bu yarıma (bölünme) ve yayılma hâdisesi Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde defalarca zikredilmektedir.⁷⁰

Sürüklenerek hareket eden on iki plaka arasında üç çeşit sınır vardır. Bunlardan birincisi, ayrılan sınırlardır. Burada magma yükselerek plakaların iki parçası arasından yeni bir okyanus kabuğu oluşturmaktadır. İkincisi, çarpışan sınırlardır (dalma-batma bölgesi). Burada da plakalar birbirine zıt hareket etmekte ve biri diğerinin altına dalmaktadır. Üçüncüsü ise, doğrultu

67 Neccar, *a.g.e.*, s. 423-424; Eminoglu, *a.g.e.*, 76; Harun Yahya, *Kur'an Mucizeleri*, İstanbul: Araştırma Yayıncılık, 2005, s. 58.

68 et-Tânk 86/11-12.

69 er-Ra'd 13/4.

70 er-Ra'd 13/3; el-Hicr 15/19; ez-Zâriyât 51/48; en-Nâziat 79/30; el-Gâşiyeh 88/20; eş-Şems 91/6.

atımlı sınırlardır. Burada ise, iki plaka sınırı birbirine sürtünerek hareket etmekte ve bu hareket, sınırları aşındırarak öğütmektedir. Bu durumda âyette geçen arzın etrafından eksiltilmesi ibâresi, bu plakaları birbirinden ayıran sınır çizgilerine işaret etmektedir.⁷¹

d. Yerin etrafından eksiltilmesi ifadesi, yüksek yerlerde erozyon denilen; toprağın yağmur, sel, rüzgâr, deprem ve benzeri tabiat güçlerin tesiriyle yerinden kayması, bunun sonucunda da yeryüzünün düzleşmesi ve dolayısıyla karaların yüz ölçümünün azalmasına işaret etmektedir.⁷²

e. Yerin etrafından eksiltilmesi ifadesi, deniz suları ve okyanusların taşması neticesinde kara parçasını kaplamasına işaret etmektedir. Nitekim günümüzde, kutuplarda buz tabakalarının erimesi neticesinde okyanuslardaki deniz suyu seviyesi yükselmektedir. Bunun sonucunda artan su miktarı karaları kaplamakta, deniz kıyıları sular altında kaldıkça, yeryüzünün toplam yüzölçümü veya kara miktarı azalmaktadır.⁷³

Nitekim Manhattan'da bir NASA araştırma merkezi olan Goddard Uzay Bilimleri Enstitüsü'ndeki bilim adamları, 1950 ve 1960'ların deniz altı verilerini 1990'ların gözlemleri ile karşılaştırmışlar ve Kuzey Kutbu havzasındaki buz tabakasının %45 oranında incelendiğini tespit etmişlerdir. Aynı şekilde uydu görüntüleri, bölgeyi kaplayan buzların boyutlarının geçtiğimiz yıllarda önemli ölçüde azaldığını göstermektedir.⁷⁴ Dolayısıyla söz konusu âyetlerde geçen "onu çevresinden eksiltiyoruz"⁷⁵ ve "etrafından eksiltmekte olduğumuz"⁷⁶ ifadelerinin, deniz kıyılarının sularla kaplanmasına işaret ediyor olması muhtemeldir.⁷⁷

f. Yerin etrafından eksiltilmesi ifadesi, çölleşmeye işaret etmektedir: Şöyle ki insanların yeryüzü üzerindeki yanlış uygulamalarının ve diğer tabii etkenler neticesinde çöl arazilerini ıslah çalışmalarının başarısız olması, çölün yeşillik alanları kaplayıp toprağı etkisiz ve verimsiz hale getirmesine sebep olmaktadır. Örneğin, hayvanların aşırı güdülmesi, ağaçların kesilmesi, ekime elverişli yerlere binaların yapılması, kuraklık neticesinde suların azalması, su kaynaklarının kirletilmesi, toprağın tuzlaşması ve hızlı oranlarda erozyona uğraması, çevre kirliliği, teknolojik âletlerin ekili arazilerde kullanılması gibi hususlar ekilebilecek ve insanlara faydalı olabilecek arazilerin

71 Neccar, *a.g.e.*, s. 424-425; Ayrıntılı ve görsel bilgiler için bkz. Özler, *a.g.m.*, s. 577-578.

72 Mazhar U. Kazi, *130 Evident Miracles in the Qur'an*, New York: Crescent Publishing House, ts., s. 115; Neccar, *a.g.e.*, 424.

73 Kazi, *a.g.e.*, s. 115.

74 Adem Yakup, *Kur'an Mûcizeleri*, İstanbul: Güneş Yayıncılık, 2003, s. 34; Yahya, *a.g.e.*, s. 57.

75 er-Ra'd 13/41.

76 el-Enbiyâ 21/44.

77 Tantâvî, *a.g.e.*, IV, 167.

küçülmesine sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da çölleşme meydana gelmektedir. İşte bu durum, âyetin ifade ettiği yerin etrafından eksiltilmesi ifadesini karşılayan hususlardan bir tanesi olabilmektedir.⁷⁸

Zikredilen bu altı husus, ister tek tek isterse toplu olarak ele alınsın, her biri “yerin etrafından eksiltilmesi” kavramıyla ilgili olarak, ilgili bilimlerin verileri temelinde bir bakış açısı vermektedir. Bu hususlar aynı zamanda bilimsel verilerle ve müfessirlerin yerin harap olması anlamındaki görüşleriyle de çelişmemektedir. Hatta onların görüşlerini tamamlamakta ve açıklamaktadır.

Burada dikkati çeken, Kur’ân-ı Kerîm’in, kevnî alemle ilgili bilimsel verilere bin dört yüz sene önce sınırlı fakat ilmi ve mu’ciz kalıplarla işaret etmiş olmasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki bu verileri yaratan ve böyle olduğunu söyleyen, hüküm ve hikmet sahibi yüce Allah’tır. Yani on beş asır önce dünya coğrafyası üzerinde henüz bilimsel bir araştırma yapılmadığı tarihî bir gerçek iken ve Dünya’nın bir küre biçiminde boşlukta belli bir yörüngede hareket ettiği bilinmezken Kur’ân-ı Kerîm’in Dünya’nın kutuplarda basık olduğundan söz etmesi onun ilâhî kaynaktan indirildiğinin bir başka delili ve Kur’an’ın bilimsel mûcizesidir.⁷⁹ Bilim adamlarının yaptığı sadece gerçeğin ifade edilmesinden ibarettir. Gerçi müfessirler, az önce temas ettiğimiz üzere, bu âyete kendilerine ve devirlerine göre bazı yorumlar getirmişlerdir. Meselâ, İbn Abbas’a atfedilen bir rivâyette, âyetteki “**eksiltme**” ifadesinin “**yıpranma ve aşınma**” şeklinde anlaşıldığı nakledilmektedir. Bu anlayışa göre mânâ, “**arzın bazı yanlarını aşındırır ve onun şeklini değiştiririz**” biçiminde olur ki bu da, çok erken dönemde İbn Abbas’ın, yeryüzü üzerinde meydana gelen değişikliği asrımızdaki yorumlara yakın bir tarzda anlamış olduğunu göstermektedir.

6. Söz konusu âyeti ve âyetteki “yeryüzünün etrafından eksiltilmesi” kavramını tasavvufî (işârî) tefsirlerden⁸⁰ araştırdığımızda, bu âyetin, genelde önceki yorumlara benzer hakikî veya mecâzî anlamlar ışığında tefsir edildiğini görmekteyiz. Ancak bu yorumlar dışında, bazı tefsirlerde “Fenâ fillah”⁸¹

78 Nevfel, *a.g.e.*, s. 81; Yıldırım, *a.g.e.*, VI, 3105; Yılmaz, *a.g.e.*, s. 61; Neccar, *a.g.e.*, 426-428.

79 Neccar, *a.g.e.*, 428-429; Yıldırım, *a.g.e.*, VI, 3105.

80 İşârî/Tasavvufî tefsir sahasında en meşhurlardan kabul edilen et-Tüsterî’nin *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, es-Sülemî’nin *Hakâiku’t-Tefsîr ve el-Kuşeyrî’nin Letâifu’l-İşârât bi tefsîri’l-Kur’ân* tefsirleri başta olmak üzere bu alanda yazılmış eserlere müracaat ettik ve bunları dipnotlarda belirttik.

81 Fenâ Fillâh: Kulun zât ve sıfatının, Allah’ın zât ve sıfatında fâni olmasıdır. Bir başka ifadeyle dünya ilgilerini tam anlamıyla ortadan kaldırarak, Allah’a yönelmek demektir. Nitekim sûfî, bu makama ulaşmak için, tıpkı bir ölünün dünyayı terk ettiği gibi her şeyi ter keder. Buna “ölmeden önce ölmek” de denir. Zira ölen kişi nasıl Allah’a rücu ederse, bu makama

ve “Vahdet-i vücûd”⁸² nazarından da söz konusu âyetin ele alındığı dikkati çekmektedir. Örneğin tasavvufî tefsir ekolünün öncülerinden kabul edilen İbn Arabî (ö. 638/1240), söz konusu âyetteki “eksiltme”, kişinin yaşlılık zamanında organlarının zayıflaması ve güçten kesilip duyularının körelmesi neticesinde yavaş yavaş ölüme doğru sürüklenmesi olarak tefsir etmiştir.⁸³ Bu yoruma göre âyetteki “eksiltme” kavramı, “Allah’ın, yaşlılık zamanında beden arzına yönelip insanın organlarını zayıflatması, kuvvetten kesip onu bitâb düşürmesi ve duyularını yorup yavaş yavaş onu ölüme sürüklemesi” olarak tefsir edilmiştir.

Ancak sonrasında İbn Arabî, “Etrafından eksiltilmesi” ifadesinin, “seyri sülûk⁸⁴ zamanında Allah’ın nefis arzına yönelip onu uçlarından kıstığı, yani fiillerini O’nun fiilleriyle yok ettiği” anlamını da içerdiğine dikkat çekerek görüşünü âyet ve kutsî hadis ışığında şöyle açıklamaktadır: “Yüce Allah, kutsî bir hadiste şöyle buyurmuştur: ‘Kul benimle iştir, benimle görür. Sonra sıfatlarını bizim sıfatlarımızla yok ederiz. Kulun işiten kulağı, gören gözü oluruz. Sonra da bizim zâtımız aracılığıyla onun zatını ortadan kaldırırsız.’ Aynı şekilde bir başka âyette de: ‘Bugün hükümranlı kimindir?’ sorusuna kendisi: ‘Kahhâr olan tek Allah’ındır.’ şeklinde cevap vermiştir.⁸⁵ Çünkü mahlûkatın tamamı fenâ bulmuştur. O sırada hüküm ancak Allah’ındır. Dilediği gibi hükmeder. Kimse O’nun hükmünü bozamaz. Çünkü O’ndan başka kimse yoktur.”⁸⁶

Bir başka tasavvufî yorumda ise “uçlarından eksiltme” ifadesi, “tevhitte birlikte insan ruhunda meydana gelen kesretten vahdete yani çokluktan bir olan Allah’a varma ve dolayısıyla ruhtaki hayvânî duygulardan arınıp tek olan Allah’ı her zerrede fark etme” olarak yorumlanmıştır. Bu anlama göre nasıl ki yeryüzü, hiçbir canlı yokken yaratılmış, sonrasında soğumuş ve

---

gelen kişi de Allah’a vâsıl olmuş, O’na rücû etmiştir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, “Fenâ fillâh md.”, İstanbul: Anka Yayınları, 2004)

82 Vahdet-i Vücûd: Varlığın birliği yani Allah’tan başka varlık olmadığının idrak ve şuuru saahip olmak demektir. Vahdet-i vücûdu yaşayarak ve isteyerek elde eden sâlik ise, gerçek varlığın bir olduğunu, bunun da Hakk’ın varlığından ibaret bulunduğunu, Hak ve O’nun tecellilerinden başka hiç bir şeyin bulunmadığını fark eder. Dolayısıyla her şeyi, o Bir’in çeşitli görünüşlerinden ve tecellilerinden ibaret kabul eder (Cebecioğlu, *a.g.e.*, “Vahdet-i vücûd” md.)

83 Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali İbn Arabî, *Tefsir-i Kebir te’vilat* (trc. Vahdettin İnce), İstanbul: Kitsan Yayınları, ts., I, 597.

84 Seyr-i Sülûk: Kulun Rabbine yakınlaşmasında kalbin yardımcı konumunda olan latifeler vardır. Bunlar bedendeki ruh, sır, hafî, ahfâ, vicdan, akıl gibi manevî gelişim gösteren yerlerdir. İnsandaki bu manevî latifeler terbiye edilip temizlenince asıl vazifelerine dönerler ve asıl yapmaları gereken özellikleri gerçekleştirirler. İşte o zaman insan, gerçek kulluk ve güzel ahlâkı elde edebilir. Bu işleme tasavvufta “seyr-i sülûk” ismi verilir (Dilaver Selvi, *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, İstanbul: Semerkand Yayınları, ts., s. 51).

85 el-Mü’min 40/16

86 İbn Arabî, *Tefsir-i Kebir Te’vilât*, I, 597-598.

nihâyetinde zamanla küçülmeye, eksilmeye ve hacim daralmasına doğru yaklaşmışsa, kısacası doğup büyüüp geliştirse ve sonrasında eksilip, daralıp yok olmaya doğru gidiyorsa, insan bedeni de yer kürenin gidişâtına benzer bir süreçte doğumdan sonra gelişime, zenginleşmeye, nihâyetinde de ihtiyarlık ve ölümle neticelenen sona doğru yol almaktadır. Söz konusu âyetteki, “Bizim o yer küreye gelip onu uçlarından biraz eksilttiğimizi görmediler mi?” sorusu da bu anlama gelmektedir. Sonuçta kişi her fiilin fâilinin Allah olduğunu fark edince yer küreden eksilme sürecine girmekte, yerküredeki çokluk onun idrâkinde teklîğe doğru yol almaktadır. Her sıfatta sıfatlanmış olanın, her vücutta mevcut olanın Allah olduğunu öğrenince de yerküreye uçlarından eksilmekte, yani çokluk tek noktaya dönüşmeye başlamaktadır.⁸⁷

Sonuç

Makâlede araştırmaya çalıştığımız Ra’d sûresi (13) 41. âyeti ve bu âyete anlamca yakın olan Enbiyâ (21) 44. âyet-i Kerîmeyi detaylı olarak rivâyet, dirâyet, ilmî ve işârî tefsirlerden inceledik. Sonuç olarak gördük ki, söz konusu âyetlerde yer alan “yeryüzünün etrafından eksilmesi” ifadesi, müfessirler ve bilim adamları tarafından bir yandan lafzî, hakikî, mecâzî ve işârî anlamlarla tefsir edilmiş, diğer taraftan da ilim adamlarına ipucu ve temel bilgi olacak bilimsel veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Âyet, öncelikli olarak mecâzî anlamda; Hz. Peygamber dönemindeki inkârcıların güç kaybını, sınırlarının ve hareket alanlarının daralmasını ve o sınırların müminlerin eline geçmesini ifade etmektedir. Bununla beraber; ma’mur olan yerlerin yani daha önce îmar ve inşâ edilmiş ülkelerin harap edilip o ülke halklarının helâk edilmesine, yeryüzünde talihin değişmesine yani başarı ve yükselişin çöküşe, hayatın ölüme, gurur ve ihtişâmın aşağılanmaya, kemâlin acze ve eksikliğe dönmesine işaret etmektedir. Aynı şekilde herhangi bir yerde yaşayan âlimlerin, fakihlerin ve hayır sahibi seçkin, şerefli kimselerin ölümüne ve **nüfusun azalmasına yani insanların ölümü ve ürünlerin bereketinin kesilmesine de işaret etmektedir.**

Bu tespitler doğrultusunda âyeti evrensel olarak düşündüğümüzde şu ilâhî yasa ortaya çıkmaktadır: Yanlış yapan; ilâhî emirleri göz ardı ederek Allah’la kavga eden, O’nun gücünü test etmeye çalışan her millet bunun bedelini uzun vadede; siyâsî, coğrafî, ekonomik ve bilimsel alanlarda etkinliğini kaybederek ödeyecektir. Güçlü ve etkin oldukları dönemler ise, gelecek nesiller için bir nostalji ve bir anı olarak kalacaktır. Nitekim Yüce Allah, o dönem müşriklerinin durumunu bize bunun için aktarmakta ve “her top-

87 A. Nuray Oktay, *Kur’an’la Parıldayan Gerçekler*, İstanbul: Zariflik Birliktir Tasarım ve Yayıncılık, 1998, s. 285-286.

lumun bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler”⁸⁸, “Her ecelin (vâdenin) bir yazgısı vardır”⁸⁹ buyurarak işaret etmektedir.

Bununla beraber âyetin, lafzî olarak, erozyon denilen; toprağın yağmur, sel, rüzgâr, deprem ve benzeri tabiat güçlerinin tesiriyle yerinden kayması, dağ ve tepelerin aşınması, volkanlar sebebiyle lâvların dışarı atılması, atmosferin dış tabakasından oksijen ve diğer gazların uzaya yayılarak Dünya'nın dış katmanlarından madde kaybına uğraması ve buzulların eriyerek okyanusların yükselmesi neticesinde karaların yüzölçümünün azalması ve **arzın bazı uçlarından eksilip aşınması; kutuplardan basık olması** gibi teknik ve bilimsel hususlara işaret ediyor olması da muhtemeldir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, mûcizevî bir kitaptır. O'nun i'caz yönleri pek çoktur. Bunlar arasında bilimsel i'caz da bulunmaktadır. Bilimsel i'caz'dan kasıt ise, “Tabîî bilimlerin ancak son asırlarda ulaştığı ve Kur'an'ın indirildiği dönemde beşeri araçlarla keşfedilmesi mümkün olmayan bazı gerçekleri Kur'an'ın haber vermesidir. Bu nedenle Kur'an'da tabîî bilimlere ait doğrudan veriler olmasa da, bazı âyetlerdeki içerikler bilimsel verilere uygun gelebilecek bilgileri içermektedir. Bir başka ifadeyle âyet genel anlamda, yapılmış olan tüm tefsir, te'vil ve ilmi tespitlere işaret etse de, ondaki kelime ve lafızlar iyice araştırıldığında, kastedilen mânânın aynı zamanda günümüz ilmi veriler doğrultusunda, teknik imkânlarla uygun anlayışa da işaret etmektedir. Zira daha önceleri dünyanın şekli hakkında isabetli tespitler yapılmışsa da âyetler, bugünün teknik gelişmeleri ışığında daha iyi anlaşılmaktadır ve gelecekte de günümüzden daha da iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Son olarak, âyetin hakikî ve mecâzî anlamları yanında tasavvufî olarak; fenâ fillâh ve vahdet-i vücûd nazarından da değerlendirilebileceğine yani insan fiillerinin O'nun fiilleriyle yok edildiğine işaret olabileceğine yönelik tespitler de dikkat çekmektedir.

Bu görüşlerin hepsinde belli bir gerçeklik payı bulunmaktadır. Çünkü Kur'an'ın i'caz yönlerinden birisi de, anlamının tüketilememesi yani her çağa ve her nesle hitap etmesi, aynı zamanda keşfedilebilecek yepyeni bilimsel verileri de içerisinde barındırıyor olmasıdır. Âdetâ âyetlerdeki mânâ bir gül goncası gibi iç içe örtülü yapraklarda gizlenmekte ve her bir yaprak açıldıkça yeni bir mânâ görülmektedir. Bu nedenle âyetlerin birbirinden farklı pek çok yorum ve anlamlarının olması mümkündür ve de özellikle bu tür müteşâbih Kur'an âyetlerine tek bir mânâ verip “bunun anlamı kesinlikle budur” demek çok yanlıştır.

88 Yûnus 10/49.

89 er-Ra'd 13/38.

Görünen odur ki, bundan sonra da bu ve benzeri âyetler, özellikle bilimsel bazı keşifler neticesinde yeniden yorumlanacaktır. Ancak dikkat edilmesi gereken; henüz ispatlanamamış ilmî teoriler Kur'an'a şahit yapılmamalı, Kur'ân âyetleri bu tür ilmî buluş ve nazariyelere tatbik edilmemeli ve yeni tespitler, Kur'an'a zıt bir üslûp içermemelidir. Hatta her yeni keşif ve buluş, tekvînî emirlere ve onun icmâlen ortaya koyduğu hükümlere daha da yaklaşmalıdır.

Kaynakça

- Âlûsî, Ebû's-Sena Şehâbeddin Mahmûd b. Abdullah, *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-azim ve's-seb'i'l-mesani*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1997, VIII.
- Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsiri (Hulâsatü't-tefsîr)*, İstanbul: Arslan Yayınları, ts.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meali*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- _____, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988, III.
- Bahrânî, Seyyid Hâşim, *el-Burhân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut: Müessesetü'l-a'lemi li'l-matbûât, 1999, IV.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005, X.
- Bayrav, Süheyla, *Filolojinin Oluşumu*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1998.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: İpek Yayınları, ts., III.
- Bolelli, Nusrettin ve Niyazi Beki, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli İcmâli*, İstanbul: Tenvir Neşriyat, 2002.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara: Fecr Yayınları, 2005.
- Derviş, Muhyiddin, *İ'râbü'l Kur'ânî'l Kerîm ve beyânühü*, Suriye: Daru İbn Kesîr el-Yemame, 1994, V.
- ed-Devserî, Münire Muhammed Nâsır, *Esmâu süveri'l-Kur'an ve fezailüha*, Demmam: Dâru İbni'l-Cevzi, 1429.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa b. Ahmed b. Abdullah, *Zehretü't-tefâsîr*, Kahire: Dârü'l-fikri'l-Arabî, 2002, VIII.
- Eminoğlu, Mehmet Emin, *Kur'ân Işığında Kâinat ve Göklerin Fethi*, Konya: Eminoğlu Yayınları, 1974.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir* (trc. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk), İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Tenvîrü'l-mikbas min tefsiri İbn Abbas*, Tahran: İntişârât-ı istiklal, ts.
- _____, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut: Daru müessesetü'r-risale, 2003.
- _____, *el-Okyanûsü'l-basit fi tercemeti kamusi'l-muhît* (trc. Âsım Efendi), İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1888.
- Geylânî, Muhyiddin Abdülkâdir b. Musa b. Abdullah Abdülkadir, *Tefsirü'l- Geylânî*, İstanbul: Merkezü'l-Geylânî li'l-buhusi'l-ilmîyye, 2009.
- Hüseyn Ahmed, Abdürrezzâk, *el-Mekki ve'l-Medenî fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire: Dâru İbn Affân, 1999.

- İbn Acibe, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdi, *el-Bahrü'l-medid fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecid*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 2002, III.
- İbn Adil, Ebü Hafs Ömer b. Ali ed-Dımaşki, *el-Lübab fi ulûmi'l-kitâb*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1998, XI.
- İbn Arabî, Ebü Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali, *Tefsir-i kebir te'vilat* (trc. Vahdettin İnce), İstanbul: Kitsan Yayınları, ts., I.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi, *Tefsirü't-tahrir ve't-tenvir*, Tunus: ed-dârü't-Tunusiyye, 1984.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1987.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed, *İ'lâmü'l-muvoakkiin an Rabbi'l-Alemin*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1998.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut: Müessesetü'r-reyyan, 1998.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Misrî, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dârü's-sadr, ts.
- el-İsfahani, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb, *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an*, Kahire: Matbaatü'l-meymeniyye, ts.
- _____, *Mu'cemu Müfredati Elfâzi'l-Kur'an*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1997.
- Karaman, Hayreddin v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- Kazi, Mazhar U., *130 Evident Miracles in the Qur'an*, New York: Crescent Publishing House, ts.
- Keşk, Abdülhamid, *fi Rihabi't-tefsir*, Kahire: el-Mektebetü'l-Misri'l-hadis, ts.,
- Kırca, Celal, *Kur'an ve Bilim*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.
- _____, *Kur'an-ı Kerîm ve Modern İlimler*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Kurtûbî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2006, XII.
- Mâtürîdî, Ebü Mansur Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006, VIII.
- Mevdudi, Seyyid Ebü'l-A'la, *Tefhimü'l-Kur'an: Kur'an'ın anlamı ve tefsiri* (trc. Muhammed Han Kayani v.dğr.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, II.
- Mollaibrahimoğlu, Süleyman, *Kur'an Mesajı*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı, 1995.
- Mukatil b. Süleyman, Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiiyye, II.
- Neccar, Zağlul, *Tefsirü'l-âyâti'l-kevniiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Mektebetü's-şurukî'd-düveliyye, 2007.
- Nevfel, Abdürrezzak, *Allah ve Modern İlim* (trc. Akif Nuri Karcıoğlu), İstanbul: Dava Yayınları, 1974.
- Oktay, A. Nuray, *Kur'an'la Parıldayan Gerçekler*, İstanbul: Zariflik Birliktir Tasarım ve Yayıncılık, 1998.
- Özler, Halil Murat, *Sızıntı: Aylık İlim-Kültü Dergisi*, Ocak 2011, Yıl: 33, Sayı: 384, s. 577-578.
- er-Rafî, Mustafa Sadık, *İ'câzu'l-Kur'an ve'l-belağatu'n-Nebeviyye*, Beyrût, 1973.
- er-Râzî, Ebü Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *Tefsir-i Kebir = Mefatihü'l-gayb* (trc. Suat Yıldırım v.dğr.), Ankara: Akçağ Yayınları, 1988, XIII.

- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr = Tefsirlerin Özü* (trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, III.
- Selvi, Dilaver, *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, İstanbul: Semerkand Yayınları, ts.
- Soysaldı, Mehmet, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Ankara: Fecr Yayınları, 2001.
- Es-Suyûtî Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsiri'l-me'sur*, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1983.
- Şevkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, *Fethü'l-kadir*, Mansure: Dârü'l-vefa, 1997, III.
- Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Tefsirü't-Taberi*, Kahire : Dârü'l-maârif, 1969, XVI.
- Tantâvî, Tantâvî b. Cevheri el-Mısırî, *el-cevâhir fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Daru'l-fikr, ts., IV.
- _____, *Tefekkür Hazinesi: Kur'ân-ı Kerîm ve ilim cevherleri* (trc. Abidin Sönmez), İstanbul: Nizam Yayınevi, 1974.
- Tantâvî, Muhammed, *et-Tefsirü'l-vasit li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dârü'l-maârif, 1992, VII.
- Yahya, Harun, *Kur'an Mûcizeleri*, İstanbul: Araştırma Yayıncılık, 2005.
- Yakup, Adem, *Kur'an Mûcizeleri*, İstanbul: Güneş Yayıncılık, 2003.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Kitabevi, ts.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İzmir: Anadolu Yayınları, 1990.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul: Işık Yayınları, 2002.
- Yılmaz, Faruk, *Kur'an Mûcizesi*, İstanbul: Furkan Yayınları, 1983.
- ez-Zebidi, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed, *Tacü'l-arus min cevâhiri'l-Kamus*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994.
- ez-Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, yy., ts., 1976.
- ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd, *el-Keşşaf an hakaiki't-tenzil ve uyûnü'l-ekavil fi vücûhi't-te'vil*, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1947, II.
- _____, *Esâsu'l-Belâğ*, Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996.